

Wie herstelt het vertrouwen?

De politieke partijen beginnen zich warm te lopen voor de gemeenteraadsverkiezingen van volgend jaar. Deze verkiezingen vormen de generale repetitie voor de Tweede Kamerverkiezingen in 2007. Hoewel lokale verkiezingen eigenlijk over lokale onderwerpen zouden moeten gaan, zullen de gemeenteraadsverkiezingen ook deze keer weer sterk worden beïnvloed door de landelijke verhoudingen. Maar een minstens zo belangrijke factor is de massale onvrede over het politieke systeem en de politieke cultuur, die zich in 2002 al manifesteerde ten tijde van de revolte van Fortuyn. De vertrouwenscrisis die toen in alle hevigheid zichtbaar werd, is nog altijd niet voorbij. De aversie van veel mensen tegen het kabinet-Balkenende II is slechts één symptoom van die vertrouwenscrisis. In tijden van economische tegenspoed, gecombineerd met turbulente veranderingen in de samenleving, komt de verhouding tussen bestuurders en bestuurden altijd onder druk te staan. Maar anno 2005 gaat de afstand tussen kiezer en gekozen verder dan dat, de 'kloof' reikt dieper. Er is sprake van een sterk verminderd vertrouwen van mensen in het probleemoplossend vermogen van de politiek.

De Nederlandse samenleving is de afgelopen decennia ingrijpend veranderd. Nog nooit gingen de ontwikkelingen zo snel. Maatschappelijke processen als ontzuiling, ontkerkelijking, individualisering en globalisering, maar ook de toevloed van grote groepen mensen uit andere culturen en de toenemende vergrijzing hebben de Nederlandse samenleving een ander aanzien gegeven. We zijn zelfstandiger, zelfbewuster, mondiger en ongeduldiger geworden. Er is veel verbeterd: we leven langer, zijn gezonder, beter opgeleid en wonen in grotere en comfortabelere huizen. Automatisering heeft gezorgd voor een hogere welvaart en betere werkomstandigheden. We hebben meer te besteden en meer mogelijkheden ons vrij te ontplooiën. Onze horizon is verbreed, doordat we meer mogelijkheden hebben om andere delen van de wereld te ontdekken. Internet heeft grote hoeveelheden informatie beschikbaar gemaakt waar we eerder geen weet van hadden. En e-mail stelt ons in staat snel te communiceren met iedereen, waar ook ter wereld.

Maar als er zoveel is verbeterd, waarom lijkt Nederland dan in de greep van een collectieve klaagcultuur? De oorzaak is dat al deze veranderingen ook onzekerheden met zich meebrengen. We zijn gehecht aan onze zekerheden en verandering roept weerstand op. Daarom uitte we onze onvrede en frustratie over de veiligheid, over de integratie van immigranten, over de problemen in de gezondheidszorg, over de kwaliteit van het onderwijs, over de voortgaande milieuvervuiling, over de verharding van de samenleving, over de afname van publieke voorzieningen en het verdwijnen van de solidariteit. Het Sociaal Cultureel Rapport 2004 houdt ons een spiegel voor en constateert terecht dat we weliswaar tevreden zijn met ons eigen leven, maar een gevoel van onbehagen hebben over wat er zich om ons heen afspeelt. We zorgen goed voor onszelf, maar bekommeren ons steeds minder om de wereld om ons heen. We richten ons op ons eigen leven: ons werk, onze familie en vrienden en onze vrije tijd. En daar hebben we vaak al onze handen vol aan.

We zijn met z'n allen ook ongeduldiger geworden. We leven in een wereld waarin de ontwikkelingen veel sneller gaan dan pak 'm beet veertig jaar geleden en de toegenomen mogelijkheden om onze behoeften (snel en zelfstandig) te bevredigen heeft ertoe geleid dat ook van de politiek directere antwoorden en snellere oplossingen worden verwacht. Mensen zijn van volgzame burgers getransformeerd in calculerende burgers. In plaats van als vanzelfsprekend op een partij te stemmen (vanuit een vage notie over 'het algemeen belang' respectievelijk 'het groepsbelang'), denkt de kiezer in de 21^e eeuw: *what's in it for me?* Hij maakt – al dan niet goed geïnformeerd – een nuchtere kosten-batenanalyse: een schoon milieu is een sympathiek idee, maar niet als ik het teveel in mijn portemonnee ga voelen. Privacy is belangrijk, maar veiligheid in mijn buurt is mij meer waard. En uiteindelijk stelt hij de vraag: welke partij dient mijn wensen het meest?

Op dit moment hebben de meeste mensen geen antwoord op die vraag. Veel mensen zijn het oneens met het kabinetsbeleid, maar wat is het alternatief? Alle partijen lijken op te schuiven naar het 'veilige' politieke midden. Van links tot rechts wil iedereen 'sociaal-liberaal' zijn. De regeringspartijen sluiten hun deals in de beslotenheid van de achterkamertjes en treden naar buiten toe gezamenlijk op. Als een bewindsman van één van de coalitiepartijen zijn eigen mening uit, wordt hij subiet teruggefloten. De kiezer ziet geen enkel onderscheid meer en vraagt zich vertwijfeld af wat de verschillende partijen nog onderscheid en waarop hij zijn keuze op moet baseren als iedereen hetzelfde zegt en ondertussen iets anders doet. Want dat is zoals een groot deel van de Nederlandse bevolking tegen die ene vierkante kilometer in Den Haag aankijkt: wantrouwend, cynisch en soms zelfs onverschillig.

Er gaapt een groot gat tussen wat mensen verwachten en wat politici doen. We voelen ons niet meer vertegenwoordigd. En dat is jammer, want niet alleen wordt de kloof tussen burger en politiek daardoor alleen maar dieper, ook vergeten we de kansen die zich voordoen te benutten. Want veranderingen bieden ook nieuwe kansen. Om die kansen te pakken is durf nodig, in de eerste plaats bij politici, bestuurders en beleidsmakers. Zij moeten leiderschap tonen. Zij moeten de kansen creëren en mensen helpen die kansen te benutten. Maar in plaats van leiderschap te tonen, voeden veel politici juist het onbehagen. Ze creëren tegenstellingen die er niet zijn en presenteren zich als de verdedigers van het beperkte eigenbelang.

Het is tijd voor een ander geluid, een positief geluid. Tijd voor politici die mensen geen angst aanpraten, maar een handreiking doen. Het is de taak van politici om te luisteren naar wat mensen bezig houdt en hen te betrekken bij de besluitvorming. Zij moeten concrete, realistische en vooruitstrevende antwoorden bieden voor de problemen waar mensen tegenaan lopen. Politieke partijen moeten veel meer aandacht besteden aan het activeren van mensen en hen betrekken bij het politiek-maatschappelijke debat. Niet alleen óver mensen praten, maar vooral ook mèt hen. Want over een kloof moet je niet klagen, die moet je overbruggen.

Het is de hoogste tijd dat er mensen opstaan die durven te breken met het conformisme dat het Haagse circuit al veel te lang kenmerkt. Nederland heeft behoefte aan politici die zich niet neerleggen bij de ongenueanceerde en vaak ineffectieve manier waarop veel politieke partijen de problemen van vandaag benaderen. Politici die een schakel willen zijn tussen de besluitvormers in Den Haag en de mensen in de samenleving. Ministers en Kamerleden die zich niet voegen naar de Haagse mores, maar zichzelf blijven en gevestigde structuren en belangen durven te doorbreken. Het is tijd voor een andere politieke cultuur, waarin politici in heldere bewoordingen uitleggen welke standpunten ze innemen, waarom ze dat doen en waarin die standpunten verschillen van die van andere politici. D66-minister Alexander Pechtold, die afgelopen weekend nog werd teruggefloten voor het uiten van zijn mening, is wat dat betreft een verademing. Het andere, positieve geluid dat Pechtold vertolkt, onderscheidt zich in positieve zin van wat we van Den Haag gewend zijn. Als het de regeringscoalitie ernst is met het herstellen van het vertrouwen, dan moeten ze iemand als Pechtold niet de mond snoeren, maar juist de ruimte geven.

Alleen op die manier kan Nederland weer een land worden dat vertrouwen heeft in de toekomst. We moeten af van de cultuur waarin mensen die nieuwe paden inslaan worden bekritiseerd en waarin fouten worden afgestraft. We moeten vernieuwende ideeën anders gaan benaderen: ons niet meer afvragen "waarom?", maar "waarom niet?". Dat betekent dat sommige politici in Den Haag de durf moeten hebben om over hun eigen schaduw heen te springen. Het zal moeilijk zijn, maar het kan. Machiavelli zei ooit: 'niets is zo moeilijk te realiseren als vernieuwing, want velen hebben hun belangen aan het bestaande verbonden'. Het is die (Haagse) cultuur die de noodzakelijke politieke, bestuurlijke en maatschappelijke vernieuwing telkens weer tegenhoudt. Daarom is het hoog tijd dat een nieuwe generatie politici die vernieuwing afdwingt en Nederland een nieuw perspectief biedt.

Menno van der Land
Politicooloog